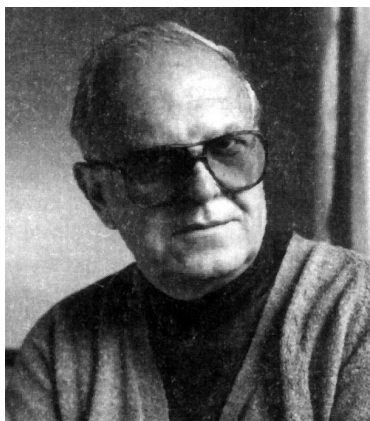

Слободан Стојановић

ВЕЛИКИ ДАН

Драмска фреска. Варијација на два слична мотива, из песама “В окопа” (“У рову”) Ивана Вазова и хронике “Српска трилогија” Стевана Јаковљевића

Слободан Стојановић (1937–2006), рођен је у Таковици. Дипломирао драматургију на Факултету драмских уметности у Београду. Био је управник Народне библиотеке у Пожаревцу, драматург и уметнички директор Савременог позоришта у Београду, дугогодишњи уредник Телевизије Београд. Редовни професор Факултета драмских уметности у Београду.

Написао већи број драма, приказаних у скоро свим југословенским позориштима и иностранству, ТВ драма и серија, филмских сценарија, драматуршких студија и есеја. Последњих година пише претежно прозу. Најпознатије драме: *Ојасна вода*, *Ожљак*, *Акваријум*, *Кућа на брду*, *Ти си јо*, *Преноћишије*, *Расије љрава*, *Пјици и љицица*. Изабране драме, са исцрпном биографијом и театрографијом, су објављене у књизи *Драме*, издање БИГЗ-а Београд. Телевизијске драме и серије: *Туђа*, *Голубовићи*, *Ојас*, *Више од игре*, *Сироче*, *Идемо даље*, *Осам стојина жена*, *Држање за ваздух*, *Јасиук гроба моџ*. Романи: *Учиљел*, *Лав у Београду*, *Девојка са ламјом*. Књиге приповедака: *Поводом мокроџ снеџа* и *Ојрчао*.

Добитник неколико угледних домаћих и међународних награда.

Слободан СТОЈАНОВИЋ

ВЕЛИКИ ДАН

ЛИЦА

У српској земуници:

Капетан СТОЈАНОВИЋ
Капетан АЛЕКСАНДАР ОГЊАНОВИЋ звани НОС
Артиљеријски поручник СТЕВАН ЈАКОВЉЕВИЋ
Поручник АНДРИЈА ГАВРИЛОВИЋ
Наредник ДРАГАН СПАСИЋ
Посилни трећепозивац ЖИВОЈИН
ВОЈНИК I
ВОЈНИК II
ТРУБАЧ

У буџарској земуници:

Капетан ЈОРДАН СТОЈАНОВ
Поручник СОТИР СЛАВЕЈКОВ
Поручник ЖЕЛЕВ
Посилни КРСТО
ВОЈНИК-КУРИР Главног штаба
ТРУБАЧ

У обе земунице и на "ничјој" земљи:
ПОП ГЛИША и ПОП ГРИГОР (исти глумац)

На "ничјој" земљи:
Девојке (Српкиње и Бугарке)
Народ (деца, старци, жене) о опходу око цркве
Три жене у белом.

 КРАТАК САДРЖАЈ

Дешава се у неколико дана Велике, Светле недеље, око Васкрса 1918., при свршењу Првог светског рата.

Изморени дугом, бесмисленим ратом, укојани у земљу, у ровове, земунце и тираније, као црви, живи а покојани, несахрањени мртваци у истој гробници, далеко од завичаја, клонули војници две војске поколебани и поустали од вере у "победу". Положај се не мења. Једни наспрам других, Срби и Буџари, већ две године се шуку и саишу. Аршиљерије шуку исшурене положеје јадне јуришне пешадије, које, с времена на време, мучки насрћу једна на другу, као осипрашћене звери, бомбама, камама, голим бајонетима... Ровови и земунце су расипављени уским појасом "ничје" земље на само десетак метара једни од других. Војници се довикују, исују и вређају, продубљујући јаз мржње. На Истоку ништа ново...

Три строфе из песме "В окоја", Ивана Вазова, највећег буџарског песника.

“К’рвавијат бој престана,
 мрак’т ношчни наближи.
 Паднал Б’лгарин в окопа
 там до С’рбина лежи.

Един други се убили:
 куршум шчику дал ответ.
 Гаснат сили, скоро двама
 шче оставјат белиј свет.

Мр’кна. В’з полето бојно
 падна ношчата м’гла;
 под м’глата спјат покојно
 хладни, к’рвави тела.”

Долази још један Васкрс. Велики дан, највећи, заједнички им, хришћански и православни празник. Седми Васкрс који славе далеко, далеко од куће.

У освић Васкрса двојица војника, Србин и Буџарин, излазе из рова, на часну реч, ризикујући живоће, да један другом честитијају Ускрс. Ваистину воскресе! Куцају се обојеним јајима. Поведени њиховим примером из ровова похрле војници, браћиме се. Ваистину воскресе! Официри не знају шта да раде. Ситижу строга наређења из врховних команди. Аршиљерија, шуци! То, дабоме, изазива велика искушења, колебања и моралне дилеме код официра.

(Садржај поглавља из “Српске прилозије” “Ваистину воскрес” који смо узели за сижејно полазишије наше драме.)

Драма праши збивања у две земунице, српској и буџарској, које се налазе у нејосредној близини.

У српску земуницу долази Сиван, артиљеријски поручник, са задатком да утврди позиције буџарског мерзера и посаде, који Срби морају да ликвидирају. Он треба да командује артиљеријском подршком прејаду. У земуници зашче неколико официра: кайшана Сивојановића, поручника Андрију, наредника Драгана, ражалованог официра и усихију Ацу Носа и прећезивца Живојина, сарчића, посилног.

I ЦВЕТИ

Хоризонт. Силуета Исуса како јашући на маџарцу улази у Јерусалим. Пути пред Њим народ (жене, деца) засишу цвећем и младим врбовим гранчицама.

ГЛАС: “А људи многи простријеше хаљине своје по путу; а други резаху грање од дрвета и простираху по путу. А народ који иђаше пред њим и за њим, викаше говорећи: Осана! Благословен који иде у име Господње! Осана на висини!”

Кад прелази преко ђолейи, разроване гранамама, пред Њим војници, српски и буџарски, подасишу своје шињеле. Поздрављају Га истим подравом: “Осана на висини!”

* * *

Последња година Првог светског рата. Цвети 1918.

Ишод разорване ђолейи, шод земљом, војничке земунице – српска и буџарска.

У српској земуници шосилни Живојин, бави се око мале иећи. У оној другој шосилни Крсто, бави се око једног импровизованог кавеза у коме је ишница – шиишлиц. Дуей – Крсто звиздуће, ишница цвркуће. Други војници и офицери су негде у мраку, не виде се.

ЖИВОЈИН: Данас је Врбица, сутра су Цвети. Набрао сам мало траве и шибља. Нигде врбове гранчице, да вас окитим врбицом. Само нека спржена травуљина и глогово шибље. Распрснуте гранате, шрапнели и бодљикаве жице... Нек преноћи, ваља се, ујутру да се умијете, да будете лепи и здрави. Осећате како мирише? Траве, биље, цвеће у Србији! Калопер, нана, босиљак, мајчина душица, милодух, жалфија, здравац... Шебој, божур, георгина, лепа Ката, ђурђевак, перуника, Драгољуб, царево око, различак, бела Рада, дан и ноћ, невен, јоргован...

Симулиано са Живојином, Крсто набраја биље и цвеће у Буџарској.

КРСТО: Цвеће у Бугарској! Трандефил, здравец, маргарита, момина слзја, овчарска торбичка, мензухар, љуљек, босиљек, невен, ењовча, роза, синчец, теменушка, ингличе, кокиче, лале...

* * *

Хоризонѝ. Две ѓруѝе девојака срѝске и буѓарске “Лазарице” ѝевају.

“Лази, лази Лазаре!
Те долази до мене.
Приватај се за мене,
за свилене рукаве,
за свилене мараме,
за клечане кецеље...”

(По Вуку Караѝићу.)

*Кад се сцена на хоризонѝу – сва у сновиђењу и измаѓлици – рашири
и развије у свој својој идиличносѝи, одједном – над њом се укаже
велика усѝјана, ѓорућа куѓла.*

*Куѓла се врѝи, ексѝлодира. Оѝѝочне снажна арѝиљеријска кано-
нада, са обе сѝране.*

II ВЕЛИКИ ЧЕТВРТАК

Велики четвртик 1918. Положај “На леђима јежа”. Две војске – Срби и Буџари – укојане једна насїрам друге, месецима, сваког дана, у чаркама, биїкама у шичекивању одлучне биїке.

Две земунице, срїска и буџарска, као да чине, и чине, исїу сцену. Раздваја их једна ошїра линија ѓосред ѓозорнице; закорачи ли се ѓреко линије ѓрелази се из једне у другу земуницу.

Над земуницама “ничја” земља, ѓранайама изрована зараван у Моѓленским ѓланинама. Одозго ѓришїсло озрмно, облачно, оловно небо.

II.1. Српска земуница

Пре неѓо шїо се расветїли, чује се нека сеїна мелодија, са циїре. У земуницу долази ѓоручник Сїеван, арїшљеријски осмаїрач. Млад човек, ѓек ѓреболео маларију. Заїииче командира исїурене јуришине чеїе Сїојановића, без каїеїанских еїолейта, у крилу му мачак. Око мале ѓећи се врзма један сїарчић, ѓрећейозивац, Живојин. У мраку лежи ѓоручник Андрија, ѓо он ѓробира ѓрсїиима ѓо циїри. Кад Сїеван уђе и ѓоздрави каїеїана циїра ућуїи.

СТОЈАНОВИЋ: Да, капетан Стојановић. Седите поручнике. Хм, дакле, ипак су се смиловали и упутили осматрача.

СТЕВАН: Нисам могао брже, господине капетане.

СТОЈАНОВИЋ: Не кривим ја вас... Не кривим ја никог.

СТЕВАН: Рекли су ми да ћу од вас примити директиве.

СТОЈАНОВИЋ: Да. Ви сте сад у рејону јуришне чете. Ето, видите, имамо и мачка.

Сїусїи мачка. Живојин ѓомаже ѓридошлом Сїевану да се раскомїи.

ЖИВОЈИН: Василије! Зове се Василије. Презиме му не знамо,

СТЕВАН: Ко?

ЖИВОЈИН: Па, мачор.

СТЕВАН: *(Прихваїи мачка за шаїу)*

Е па, мило ми је. Ја сам поручник Стеван Јаковљевић. Грк?

- ЖИВОЈИН: Из Солуна. Разуме грчки, али и српски помало натуца. Учимо га. Мјау, мјау...
- СТОЈАНОВИЋ: Пре мене биваковао је у овој земуници командир Илић. А на овомо положају има тушта и тма пољских мишева. Једном, кад је спавао, миш му прогризао уво. А и мене су ујели за прст.
- ЖИВОЈИН: Покојни капетан, кад га је оно... миш за уво, наредио: Живојине, хоћу мачку! На извршење! Чини ми се, лакше би ми било да је наредио да заробим неког Бугарина, официра, него мачора.
- СТОЈАНОВИЋ: Када је Илић погинуо, оставио ми Василија у наслеђе. Запамтите, ви, младићу, јер мене војна служба не интересује, ја сам учитељ, ако вас некад буду питали шта формацијски треба још да се требује за јуришну чету, годину и по дана укупану у буђаву земуницу, рецитете: Мачак!
- ЖИВОЈИН: И штиглиц!
- СТОЈАНОВИЋ: *(Сироџо, њосилном)*
Доста! Овде си ми се попео са тим твојим штиглицом.
- ЖИВОЈИН Чујем га. Свако јутро.
(Звиждуће као штиглици)
Кад би ми капетан дозволио, лако бих га намамио у ухватио... На чичак.
- СТОЈАНОВИЋ: Нема овде птица. Чак ни лешинара.
- ЖИВОЈИН: Али пролеће је, господине капетане. Мора да изиђу, не могу да издрже. Данас је Велики четвртак.
- СТОЈАНОВИЋ: Ево, дакле, зашто сам тражио осматрача... Овај се положај назива Јеж. Управо, ми се у правом смислу налазимо – на леђима јежа. Туку нас Бугари бомбама, мерзером и свим осталим оруђима. Нико се овде није могао дуже задржати. Ни птице. Само црви. Смењивале се чете. Сва наша артиљерија тукла тај мерзер, и нико му ништа није могао. Решио сам да се разрачунам и са њиховом бомбашима, и са тим мерзером. Решили смо да ових ноћи извршимо препад – ножевима и бомбама.
- СТЕВАН: А шта ћу вам ја ту?

СТОЈАНОВИЋ: Не, вас, нећемо водити. Ви ћете из рова руководити баражном ватром пете пољске и четврте брдске батерије... Кад се будемо повлачили.

СТЕВАН: Колико су далеко?

СТОЈАНОВИЋ: Бугарске објавнице далеко су од наших педесет метара. Чујемо се, довикујемо, да простите – пичкарамо.

Снажна ексцелозија. Гранатиа бруне у кров земунице. Стиван поскочи од сивола. Симојановић је синокојан. Живојин зграби велики лонац са врелом водом, да му се не просије. Кад се мало сиишиа, прашина и дим слегну, чује се оново цитра. Симојан прекозна шему и – Андрију.

СТЕВАН: Андрија!

СТОЈАНОВИЋ: Познајете се?

СТЕВАН Браћа по маларији! Заједно смо лежали у енглеској болници у Вергенкопу, заједно се опорављали у Водени. Андро, брате! Нећеш веровати, данима чујем твоју цитру.

СТОЈАНОВИЋ: Онда ви знате и капетана Ацу Носа?

АНДРИЈА: *(Не испушиша друга из загрљаја)*
И он је ту. Видећеш га.

СТОЈАН: Сирано? Носингер?

СТОЈАНОВИЋ: Ја сам о вама, поручниче, имао лепше мишљење.

АНДРИЈА: Наш командир не подноси нашег бившег командира.

СТОЈАНОВИЋ: Заиста – не подносим га. Волим га, али не подносим. Видите, може и то, младићу. Све може. Далеко му лепа кућа. Андрија, сине, не дозвољавам да од моје земунице правите крчму. Цитра може, Аца Нос не може! Немам ја живце за њега и његове будалаштине. И трубу.

АНДРИЈА: Носингер је начинио једну огромну трубетину, од плеха. Да се довикује са Бугарима. Изгледа да је с оне стране нашао сличног лудака. Бугарин има гласину, риче одонуд као руднички бик. Урлају један на другог, са обе стране.

СТОЈАНОВИЋ: Не знате шта је горе – кад се сударе две артиљерије, или кад та двојица магараца, почну да њачу.

(Имићира их)

“Братко! Набијем ти кратко! Србооо! Јебем те у трбо! Јебо ја твога цара... Ацика Нос кара бугарскога цара – посред чмара! Наш цар је цар, ваш говедар. Пера сера!” А тек кад се дохвате око Краљевића Марка! Верујте, поручниче, утихне ватра, војске у рововима се церекају, а два магарца се деру... “Краљ Марко је наш! Не дирај ми Марка – страдаће ти мајка!” Циркус.

АНДРИЈА: Требало би то записати.

СТЕВАН: Где је распоређен Аца?

СТОЈАНОВИЋ: Нигде! Бајаги сам му ја неки претпостављени. Лоче, луња из земунице у земуницу. Хтели су да га ражалују, нисам дао!

ЖИВОЈИН: Код нас, Срба, не може ни слава, ни свадба, без будала. Ни пратња...

Стојановић расијали надланицом сџарца. Овај се занесе и џосрне.

СТОЈАНОВИЋ: Не сме се тако говорити о српском официру! Капетан Огњановић је човек за поштовање. Није за узор, али је за поштовање.

ЖИВОЈИН: *(Усџаје, сџаје мирно)*

Разумем! Појео сам велико говно, господине капетане.

СТОЈАНОВИЋ: Па, на здравље!

СТЕВАН: А ја сам од неког чуо да си ти у Француској.

АНДРИЈА: Био, вратио се.

СТОЈАНОВИЋ: Погрешили сте, поручниче.

АНДРИЈА: Могао сам већ дуго и ја да спавам, доле, у плавој гробници. Био сам на броду “Италија” кад су нас торпедовали Немци... Али мене смрт изгледа не воли...

СТОЈАНОВИЋ: Немојте је чикати, младићу. Није лепо. И још нешто, запамтите савет једног обичног провинцијског уче: наши животи, поготово животи вас младих, учених, талентованих људи, нису више ваша приватна својина... Они...

АНДРИЈА: *(Подруљиво)*
Они припадају отаџбини.

СТОЈАНОВИЋ: Дабоме!

АНДРИЈА: *(Сїевану)*
Запамти, мој Јаковљевићу! Ти си задужен не само за оружје, двоглед, цокуле, ћебе, упртаче и смрдљиве обојке, него и за свој живот. Кад дође дан за раздуживање, ти се испрси и рапортирај: ево, Отаџбино, враћам ти и овај остатак од мене.

Ушом, још једном кресне мерзер, сасвим близу. Кад се раздими, у земуници као да су њали заједно са гранаиом мерзера, сїуиш ђак-наредник Драган, ѓридржавајући војноџ свеишїеника, Пош Глишу.

ДРАГАН: Попе, морате шлем.

ПОП ГЛИША: Где си видео попа са шлемом?

СТОЈАНОВИЋ: Изволите, уђите, оче. Јесте ли уморни?

ПОП ГЛИША: Једва се држим на ногама. Данас сам причестио целу Тимочку дивизију. Из рова у ров. А Бугари, као да и њима није данас Велики четвртак – туку! Само што сам причестио једну десетину, онде испод Сиве стене, кад тресну граната међу њих.

АНДРИЈА: Ни наши им не остају дужни.

ПОП ГЛИША: Опростите, господо, али ја не разумем ни те команде. Могли су бар на овај свети дан да се уздрже. Тог дана је Господ, на вечери са апостолима, установио свету тајну причешћа. А они? Тамо где је среће, за вечерње се чита свих дванаест светих Јеванђеља о Христовом страдању, народ клечи у цркви... Има неких, капетане, неће да приме причест.

СТОЈАНОВИЋ: Не може им се наредити.

ЖИВОЛИН: Нису постили.

ПОП ГЛИША: Не тражим од њих да посте, не тражим ни исповест... Само нека приме нафору. Набавио сам код дивизијске коморе четири сандука енглеских пескимита, причешћивао војску бисквитима... И грчком вином.

СТОЈАНОВИЋ: Немојте, никако, да то чује капетан Нос.

- ПОП ГЛИША: И неки опет – неће. Подивљали, одбили се од Бога. Људи, кажем им, ноћас, тамо, у Србији, цео народ, деца, клече у цркви и моле се... Седми Васкрс без домаћина!
- ЖИВОЈИН: Данас се отварају рајска врата. Код нас се верује, да ко умре на Велики четвртак сигурно иде у рај.
- ДРАГАН: Зато оволико и туку.
- СТОЈАНОВИЋ: Драгане, сине, нек се господин поручник смести код тебе, стисните се за вечерас.
(Сивану)
Он и онако сутра одлази на осуство.
- ДРАГАН: Драган Спасић.
Драган и Сиван се ујознају.
- АНДРИЈА: Мој друг Стеван.
- ДРАГАН: Провешћемо Ускрс заједно.
- СТОЈАНОВИЋ: Драгане, ја сам ти потписао одсуство.
- ДРАГАН: Чим будемо средили онај мерзер.
- ЖИВОЈИН: *(Вади из лонца једно јаје, обојено варзилом)*
Госин попо, ја обојио јаја. Варзило, броћ, коприва и љуска од лука. Код нас се јаја фарбају на Велики четвртак.
- ПОП ГЛИША: Може, може...
- ЖИВОЈИН: Ово, прво јаје, чуваркућу, код нас зову: страшник.
(Приђе Драгану. Јаје њом га њошрља њо образу)
Док је још овако, свеже обојено, мати га трља по образима сваког детета, овако, да буду здрава и јака. Страшник има јаку снагу, може да уплаши и отера грмљавину и град. Кад домаћин примети да се спрема олуја, да све скрши, или град, да утуче, трчи у кућу, узима страшник да уплаши несрећу.
- СТЕВАН: То би било лепо. Могоа би се устрашити и бугарски мерзер.
- АНДРИЈА: И сви би веровали у Бога.
- ПОП ГЛИША: Господин поручниче, не треба Бога проверавати. Морамо проверавати сами себе и један другог.
- АНДРИЈА: Намеравате, господине, да ми одржите час катихизиса?

ПОП ГЛИША: Само онако, кажем узгред... Немојте бити нервозни.

АНДРИЈА: Хоћу да будем нервозан.

СТЕВАН: Андрија!

АНДРИЈА: Доста ми је поповања. Овде су ми се попели.

СТОЈАНОВИЋ: Поручнике, какав је то начин?

Андрија изјури из земунице. Стиван њође за њим, али одустиане, Живојин полива Драгана да се умије. Драган се брије, звиждуће, њере зубе, Живојин га гледа са чуђењем.

СТЕВАН: Његов отац је професор богословије. Посвађали су се још пре рата. Андрија је студирао у Паризу, палеонтологију...

СТОЈАНОВИЋ: Свеједно, нема никаквог оправдања за неваспи-тање.

ПОП ГЛИША: Не љутим се. Његов отац, рекосте... Како се пре-зива господин поручник?

СТЕВАН: Гавриловић.

ПОП ГЛИША: Гојко Гавриловић! Диван човек, предавао нам је грчки и јеврејски.

СТОЈАНОВИЋ: Ивер не пада далеко од кладе. Могао је остати у Марсеју, могао је служити на неком сигурнијем месту – сам се добровољно јавио и тражио јуришну чету.

СТЕВАН: Могли сте га одвратити.

СТОЈАНОВИЋ: Одвратити? Хајде, покушајте господине поручни-че, па одвратите нашег младог колегу Драгана, са којим од вечерас делите пола постеље, да ујутру пође на потписано, чак и наређено, одсуство и опоравак... Имате за то разлог више, остаће вам цео кревет...

СТЕВАН: Господине нареднице, толико бих волео да се раз-башкарим...

ДРАГАН: Ускоро, ускоро... Чим будемо ућуткали тај попрд-љиви мерзер...

ПОП ГЛИША: *(Живојину)*
Додај дер мало жара, да окадимо земуницу. Ваља се.

Још једна жранаџа попресе земуницу. Кад се уишиа, Живојин дува у жар кадионице. Мирис џамњана. Застане, ослушне, чини му се као да чује шихи, далеки, испрекидани цвркуџи шиилџица. (И чује се) Пој Глиша кади џо земуници....

... пређе линију која раздваја земунице, зађе у бузгарску земуницу.

II.2. Бугарска земуница

Срџски Пој Глиша је сад бузгарски Пој Григор – окади земуницу, војнике и офицере, џослужу мерзера. Они се џрекрсии, џрихваише џричеси. Хлеб и вино. У земуници су каиџиан Јордан и џоручник Желев.

Кавез са џаром шиилџица који цвркуђу. Око кавеза се сџара џосилни Крсто.

ПОП ГРИГОР: Једва сам успео да од пуковника измолим неколико обуђавелих таина за причест.

ЈОРДАН: Последње резерве су на измаку. Један хлеб делимо на четири дела.

ЖЕЛЕВ: Али зато не оскудевамо у гранатама.

ЈОРДАН: Поручниче, сто пута сам рекао: забрањујем све коментаре који се тичу наређења виших команди.

КРСТО: Можда мисле: ми смо оне птице небеске што живе од ваздуха.

Однекуд изрони једно изровашено лице, жовори џромуклим жласом. То је Соџир, онај шиио се надвикује и наджорњава са Аџом Носем.

СОТИР: Нема га, нема га... Цело јутро га зовем, не одазива се пас.

КРСТО: Можда је погинуо.

СОТИР: Е, не може тако. Не дам! Морам ја да га убијем. Обећао сам, дао сам му часну официрску реч, да ћу лично, својим рукама, гркљан да му ишчупам. Не био ја који сам – Сотир Славејков! Нека се објави примирје, нек се и рат заврши, гањаћу га на крај света, доћи ћу му усред Србије и у његов смрдљиви Чачак, јебо му ја све Чачанке у око, наћи ћу га!

ЈОРДАН: Господине поручниче, уздржите се, макар на данашњи дан.

- СОТИР: Шта је данас?
 КРСТО: Велики четвртак.
 СОТИР: Оно ће бити велики четвртак кад будем убио пса, пасју му матер, Ацу Огњановића званог Нос.
 ЈОРДАН: *(Поју Гриџору)*
 Оче, тако вам Бога, окадите га.

Груне гранаџа, негде сасвим близу. Кад се дим и љрашина слегне... Шћиљлиц цѣркуће, навикао на канонаду. Пој је зачуђен.

- КРСТОЛ Он се једини не плаши граната.
 ЈОРДАН: Оглувео.
 ПОП ГРИГОР: Господе, хоће ли ово икад да престане?
 СОТИР: Хоће – кад победимо. Кад ја будем обесио Ацу Огњановића за муда насред Чачка.
 ЈОРДАН: Да, да... Оче, јесте ли причестили војску?
 ПОП ГРИГОР: Радујем се причешћу. Откад сам на фронту, са војском, читам само опела. Има неколико година да нисам ни венчавао, ни крштавао... Само опела, опела! А наша служба би морала да буде радосна, наша вера је радосна и светла... А ја – као неки злогук. Није ми чудо што се војници склањају од мене, што мисле да им слутим и доносим несрећу. А требало би да им души олакшам, радост а не страх да делим.

- ЖЕЛЕВ: *(Оћклојџи војнички дрвени ковчеџ. На унуљрашњој сћррани љоклојца – фотћографџа једне лејџе жене. Заљледа се у њу, шћхо каже љрви сћшх чувене љесме Димча Дебељанова*)*
 “Ја хоћу да те запамтим, баш такву...”

Соћшр насћави још неколико сћшхова ове љесме, Пој Гриџор дода и он један сћшх, чак и увек намршћени кајџетан Јордан љромуца један сћшх, али као да се брзо љокаје, закашљџе се. Очџљедно је да сви знају ову љесму.

“И ти опушташ своју врелу руку,
 и крећеш, са погледом упијеним у таму,

* Димчо Дебељанов (1887-1916), познати бугарскл песник прве Модерне / симболист, песимистичког расположења, погинуо у рату. Биографџом, судбином и поезџјом веома налик нашем Дису.

и чак ни за сузу немаш снаге.
 Ја хоћу да те памтим, баш такву.”
 (“И ти отпушћаш пламнала р’ка
 и тр’гваш, поглед в т’мината впила,
 изгубила дори за с’лзи сила,
 Аз сакам да те помња така...”)

Желев извади из ковчежа две књиџе: “Библију” и “Тако је љоворио Зараиусира”, љоказује књиџе свешћенику.

ЖЕЛЕВ: Оче, могу ли заједно ове две књиџе? “Свето писмо” и Ниче? Онај, онај који је људима објавио: Бог је мртав.

ПОП ГРИГОР: Откуд вам те књиџе, поручниче?

ЖЕЛЕВ: *(Закљоји ковчеж, извади једну љодебљу свеску, закључа ковчеж, кључ сћави у недра)*
 Знате ли чији је ово ковчег?

Сотир љокаже Поју уљравирано име некадашњељ власника ковчежа.

Пој Гриљор љрочића, изненади се.

ПОП ГРИГОР: Димчо Дебељанов?!

ЖЕЛЕВ: Покојни Димчо Дебељанов. Био сам поред њега кад му је мозак разнео енглески куршум. Запамтио сам датум смрти великог песника – други октобар 1916. године.

ЈОРДАН: Дебељанов је био добровољац. Није морао у војску, служио је у “Рачуководственој” у Софији... Сам је тражио да иде на фронт.

СОТИР: Та жена? Марија Васиљева?

ЖЕЛЕВ: Заклео сам се: ћуваћу његов сандук до краја рата и Господо, ако се деси да мене разнесе српска граната, или ми мозак распрсне метак, или ме пробурази српски бајонет... чувајте овај војнички сандук. И оне две књиџе, које не могу заједно, осим ако их не споји песник.

СОТИР: Лепа жена.

ЖЕЛЕВ: *(Листа свеску)*

Прочитаћу вам нешто, попе. Ово! Дневник једног српског наредника. Покосили смо га ту, на ничјој земљи. Хтео је да се са групом њихових бомбаша примакне осматрачници испред мерзера.
(Чита)

“Гледао сам како на гомили леже мртви наши и њихови војници са забоденим бајонетима у груди и трбух. Непојамно... Ратујемо већ толико времена, гледао сам свакојаким чуда и грозоте, али оно што сам преживео то се не да замислити. Мртви људи лежали су као оборене кладе. Гледао сам како је Бугарин ударио нашег војника бајонетом у трбух. Овај обема рукама држи бајонет, а на лицу му се још види израз ужаса. На овога Бугарина налетео други војник и пробио му грудни кош, да се врх ножа јавио на супротној страни. Овога прободо други Бугарин некако кроз врат, те га прекоље. Тог Бугарина удари неки наш војник кундаком, чиме ли, па му спљеска пола главе... И тако су остали, као да су повезани неким ланцем. Кажу да смо овде изгубили око девет стотина официра и војника.”

(Склопи Дневник)

Колико ли је наших? Још девет стотина? Људска касапница, драги мој дечаче.

(Загледа име)

Драгане Спасићу!

(Пој Григору)

Ко ће њих причестити? Њих нико није ни опојао? Хоће ли их Господ примити горе онако каљаве и кржаве, као звери подивљале од отровне крви?

- ЈОРДАН: Господине поручниче, забрањујем...
- ЖЕЛЕВ: Забранити да коментаришем одлуке више коман-
де, то можете. Али да ми забраните да разговарам
са Богом, то не можете, па да сте сто пута капетан.
- ЈОРДАН: То није разговор. То је хуљење. Уосталом, ви сте
били обавезни правилима службе да то... тај Днев-
ник предате тамо где треба. То није ваш лични
ратни плен.
- ЖЕЛЕВ: Господине капетане, овај Дневник српског ђака
наредника Драгана Спасића држим за лично пи-
смо. И нећу га никоме дати.
- ЈОРДАН: Немојте ме присиљавати да будем хуља и да вас
пријавим.
- ЖЕЛЕВ: Пријавите ме. Желео бих да изиђем пред Војни суд
и да им ово прочитам.

ЈОРДАН: Ви... ви нисте озбиљан човек. Зар заиста мислите ако плачете да сте бољи, хришћанскији, човечнији човек од мене? Имам и ја очи –видим! Имам и ја уши – чујем! Имам и ја мозак – мислим! И срце –тишти ме, боли! Али ја сам, господине поручниче, положио заклетву цару! Отаџбини! И знам: распао бих се ако бих прекршио заклетву. Пристао сам, као хиљаде других поштених патриота, да у овим отсуздним данима за нашу земљу и наш народ, отаџбина уместо мене гледа, слуша, мисли и одлучује... Њој сам поверио своје очи и своје уши. И свој мозак... Једино ми је срце остало. А срце нека трпи и цвили, али унутра! Паметно је рекао онај – “На пређез срца не треба се освртати.” А ви не престајете да цвилите, као да једино ви имате душу, а сви други камен у грудима. Послушајте мој савет... Знајте, нисте ви, Желев, ни најбољи, ни најпаметнији, ни најпоштенији. А кад вас опет буду узјахале те плачипичкарске, пацифистичке идеје, испрсите се као човек, као хиљаду, милион ваше браће, Бугара, певајте.

Узбуђен, изнервиран, кайеџан Јордан се исџрси, џочне да џева буџарску химну. Пева: “Шуми Мариџа окрвавена...”

Осџали су збуњени. Соџир се џридружи Јордану, џева. Крсџио сџане мирно, џрво се чеше џо џлави, кад џа Јордан сџроџо џоџледа и он салуџира.

Сцена је унеколико џроџескна. Кад се заврши химна, зацвркуће иџиџллиц у кавезу.

СОТИР: Господо, свечано објављујем: сви смо полудели, али ми ћемо – победити!

ЈОРДАН: Зар сумњате у то, капетане?

Соџир вади из џеџа неџиџо налик на дуванкесу, звеџка, као да су новџи у џој.

СОТИР: У овој кеси има пола кила гвоџа. Шрапнели извађени из мог тела. А још најмање фрталџ кила челика лута по –мени. Два, оволика!, у мом десном рамену, један у врату. Мора бити, имам један, у глави. Шета по мозгу, тамо-вамо. Опомиње ме и понавља: Победа!. Победа! Шта мислите, господо, јесам ли ја луд? Немојте ово узимати за шалу, озбиљно вас питам: јесам ли ја, поручник Сла-

вејков Сотир, носилац највиших одликовања за храброст и војне заслуге, и пола килограма челика у телу, луд? Поштено ми реците. Шта ја радим, већ месец дана од како се с оне стране појавио онај магарац из Чачка, што се дере и урла “Бугарине! Луди Бугарине, баци пушку и иди кући!” Онај луди Србин што ми мајку псује, цара исмева, отима ми Краља Марка. Дер се он с оне стране, дерем се ја са ове. Јесмо ли полудели само нас двојица? Или је цео свет луд, капетане?

ЈОРДАН: *(Оћаше се, њрибере, онда дрекне)*
К оруђу! Пуни! Нишани! Пали!

Мерзер ѓруне. Снажна дејонација.

II.3. На “ничјој” земљи.

Кад се размину дим и њрашина, њојави се силуета лудоџ каетијана Аце Носа са оџрномом ѡрубейином и боцом коњака њод мишком. Урла у ѡрубубу.

АЦА НОС: *(Смеје се, луја шакама њо коленима, ѡромуклоџ ѓласа)*
Бугарине, погодио си ко прстом у говно. А сад лепо олижи прст. На здравље!

С друџе сѡране се њојави Соѡир. Деру се уџлас, обојица. Соѡир зна да ће Ацу излудеѡи ако ѡева, ѡа ѡева... Пева неку буџарску ѡесму о Краљу Марку.

АЦА НОС: Не дирај ми Марка, страдаће ти мајка.

СОТИР: *(Завриши ѡесму, церека се)*
Краљ Марко је био Бугарин, али његов. коњ Ша-рац је био Србин. То вам признајемо. Ми потичемо од краља а ви од његове кобиле.
(Њишиѡи као коњ, рже)

АЦА НОС: Ти? Бугаре – магаре!
(Њаче као маџарац)
Људи су постали од мајмуна, а Бугари од магарца.
(Њаче)

Соџир рже и ровѣ коџиџама, Аџа Нос њачѣ из све снаѣ у џрум-бѣџу.

АџА НОС: Сјѣбасмо вас на Брегалници. Брегалница!

СОТИР: Стртисмо вас на Сливници. Сливница!

АџА НОС: Брегалница!

СОТИР: Сливница!

АџА НОС: Знаш шта каже Њѣгош? “Булгарин је без главе трупина...”

СОТИР: Који ти је па тај?

АџА НОС: Не зна ко је Њѣгошл? Е, с ким сам се ја ухватиол
Не зна ни ко је Њѣгош? Највеџи песник на Бал-
кану!

СОТИР: Коњшар код Христа Ботева. Слушај, будалчино!

Соџир џѣва чувѣну џѣсму Христа Боџѣва “Хајџуџи”. Аџа Нос се најџѣвава с њим кроз џрумбѣџу. Нека џоџуларна џросџа војничка џѣсма, сџрџачина на рачун Буџара.

*Као двоџиџа џолудѣлих наџиџача дѣру се: СРБИЈА! СРБИЈА! БУ-
ГАРСКА! БУГАРСКА!*

АџА НОС: Јѣбо вас Краљѣвић Марко!

СОТИР: Краљѣвић? Није краљѣвић, него – краљ Марко.
Код вас је све малѣцко и прџкаво. Краљѣвчић...
Прџ! Ко вам је крив. Па и тај ваш краљ је само
парџе од краља... Пѣра Сѣра. Ми, бре, имамо цара!

АџА НОС: Имате мој кураџ! Швапски цар. Фердинанд Кобур!
Код нас се само кѣлнери и пинтери зову Ферди-
нанд. И понеки коњ, штареџаџ. Цар? Где сте били
кад смо ми имали цара Душана?

СОТИР: Учи историју, будало. Имали смо ми цара триста
пѣдѣсет година пре вас. Још дѣвѣсто тринѣсте, пре
хиљаџу година! Цар целог Балкана, цар Бугара и
Ромѣја! Самуило Велики, Највеџи!

АџА НОС: *(Цѣрека се, луџа шаком џо колѣну)*
Знам, знам... Цар Шишман! Јѣбеш народ коме се
цар звао Шишман! Шишман!

СОТИР: Шишман не Шишман, тек пред њим је клѣчао ваш
упишани полукнез Владимир и молио, шишманио
за милост...

АЦА НОС: Зато вас је на Велбужду натртио краљ Стеван Дечански!

СОТИР: Натртићу ја тебе, усред Чачка!

АЦА НОС: Посраћу се ја теби усред Софије. У главној по-
сластичарници! Јешћете торту и алву – чувену
говнару а ла Аца Нос, са бугарским шлагом. И
заливати бозом из овог мог кривог левка... На
здравље!

Урлају... Док их не уишшиа снажна канонада артиљерије.

III ВАСКРС, ВЕЛИКИ ДАН

Кратак садржај

Привиђења. Васкрс у завичају. Живојин и Крсто, занесени призором у привиђењу, изиђу из ровова. Куцају се јајима, чесишијају један другом Ускрс.

Војске изиђу, помешају се. Ту су, дабоме, луди кајетани: Аца Нос и Сошир. Чесишијају и они један другом Ускрс, дабоме, на свој начин.

Официри, кајетани Стојановић и Јордан су збуњени. Шта да раде? Позиви, жрдње и прешње из главне команде. Наредбе за повлачење војске. Међушим, наредбу је ишешко извршиши. Трубачи ирубе “Збор” и “Повлачење”, али се и сами занесу, па свирају – коло. Хваиша се велико “војничко коло” на разрованој “ничјој” земљи. Аршиљерија добија наређење да ишуче. Гине много војске. Аца Нос и Сошир иину од ишше жранаше. Покојавају их у ишцу раку, помешаних разнесених ируйла и иломљених косишију. Живојин и Крсто набрајају имена завичајних села по Србији и Буџарској.

* * *

III.1. “Ничја” земља

На хоризонту. Привиђења: Ускрс у завичају.

Ноћно небо бледи, ближи се зора. Силушше малих сеоских храмова. Звоне звона на свим црквама. Ишрва ишхом једва чујно, из далека, једно звоно, за њим друго, јаче, ускоро се умноже звона. Као у некој небеској симфонији.

Васкршње бденије, око цркве се носи илаишеница. У ойходу око цркве – народ, помешан. Сишарци, жене, деца.

Зачуђени привиђењем, Живојин и Крсто гвире, свако из свој рова; иривиша им се да иворку са илаишеницом иредводи ишши свеишешник – Пој Глиша, ишј. Пој Грижор. Живојин и Крсто се за ирешнишак враише, свако у своју земунцу, својима.

III.2. Српска земуница

Уморни, официри и војници сјавају, хрчу. Можда сањају? Живојин их обилази, жао му да их буди, али би, ипак, желео да бар са неким подели радосић привиђења.

Кайеџан Симојановић са мачком у наручју. Сивеван и Драган сјавају, један поред другоџ, у истиој постољи. Једини је будан поручник Андрија, зуре у једну пачку. За импровизованим сјолом, срушене главе, не испуштајући боцу вина из руку, сјава Аца Нос, хрче као Краљевић Марко, небо над њим да се улежне.

ЖИВОЈИН: (Шајатом)
Андрија, сине. Христос воскрес!

Андрија му не одговори на поздрав.

ЖИВОЈИН: Пођи са мном. Нешто да ти покажем.

АНДРИЈА: (Опсујно)
“Боже, шта ли сада у Србији раде?”

ЖИВОЈИН: Па то хођу да вам покажем, господине поручниче.
Види се. Види се!

Покушава да га одбровољи, вуче га за рукав. Андрија невољно полази, мрмља Дисове сјихове. Живојин покушава некако да извуче испод Ациноџ загрљаја зделу са обојеним јајима, сјиреи да не пробуди звер.

АНДРИЈА “У мом срцу поноћ. У њој каткад тиња
Мисо, да још живиш, мој пределе млади.
Моја лепа звезда, мајка и робина,
Боже! шта ли данас у Србији ради?”

Кад чује, разбере прву сјрофу Дисове песме “Међу својима” Живојин засјане, мисли да му Андрија ипак нешто говори, гледа га, пружа му обојено јаје. Плаши се да Андрија говори у бунилу, рецидиву маларије.

АНДРИЈА: “Код вас је пролеће. Дошле су вам ласте.
Оживеле воде, ђурђевак и руже...”

ЖИВОЈИН: Јесте јесте, господине... И мирише земља...

Кад чује Живојина, Андрија се зграње, ичеја га за уска рамена.

АНДРИЈА: Шта кажеш? Шта си рекао?

ЖИВОЈИН: Кажем: И мирише земља.

АНДРИЈА: “И мирише земља, која стално расте...”

ЖИВОЈИН: Па, мирише, сине... Да вам покажем, Свиће! И види се. Напољу је видно, као пред свитање.

Озарен, јер, љле, из Живојина сјонџано извиру и џеку Дисови сџихови, Андрија ѓрли збуњеноѓ сџарца.

АНДРИЈА: Ти си њега знао?

ЖИВОЈИН: Кога, господине поручниче?

АНДРИЈА: Владислава... Петковића.

ЖИВОЈИН: Како су га звали?

АНДРИЈА: Дис.

ЖИВОЈИН: Дис? Нисам.

АНДРИЈА: Али, откуд онда знаш? Ко ти је рекао? “Оживеле воде, ђурђевак и руже... И мирише земља...”

ЖИВОЈИН: Па, мирише!

АНДРИЈА: Како си рекао? “Напољу је видно, као пред свитање”?

ЖИВОЈИН: Очију ми. Види се. Ваљда што је Васкрс, Велики дан. Ко да ће се дићи гробови и људи. И чује се! Звона!

Јесџе, мешају се далеки бруј звона, Дисови сџихови и обичне речи, Живојинове. То разбуди Драђана, он усџане из џосџеље, џако џробуди и Сџевана. Седе један џоред друђоѓ, слушају Андрију како мрмља Дисове сџихове, размене забринуџе џоѓледе.

СТЕВАН: Маларија. Рецидив.

ДРАГАН: Не спава. Никад. Само зуре у једну тачку. Или пребира прстима по цитри.

СТЕВАН: Андро!

АНДРИЈА: Не, није маларија, мој Стеване. Дис! Понављам сваке ноћи, да не заборавим.

“Улазиш у собу. Сузе те већ гуше.

А два наша цвета из четири рата

У твоме су крилу, образе ти суше:

“Мама, зашто плачеш? Је л писао тата?”

У велике патње, невино питање

Дуби дубљу рану: плач ти тресе груди...

Напољу је видно, као пред свитање...

Ко да ће се дићи гробови и људи.”

Драђан и Сџеван усџају, Сџеван џрихваџа своѓ “браџа џо маларији”.

СТЕВАН: Андрија! Смири се.

Живојин ђолива официрима да се умију. Дарује их ускрињјим јајима, жари којривом.

ЖИВОЈИН: Коприва... Ваља се. Мирише, мирише земља, децо!

АНДРИЈА: *(Гледа озарено у Сїевана, онда ѓрли Живојина)*
Он, он зна Дисове стихове... А Диса не зна! Сад сам сигуран – Владислав је био заиста велики песник. Скерлић није био у праву. Откуд би Живојин знао да “напољу је видно, као пред свитање”?

ЖИВОЈИН: Па, види се, децо. Свитање. Дођите да вам покажем... Ко да ће да устану мртви.

АНДРИЈА: Или је он чуо од Диса, или је Дис чуо од њега. Исте речи! Стихови!
(Сїевану)
Разумеш?

Живојин ђолива Драгану да се умије. Андрија, ђрви ђуђ, насмејан и озарен ђолива Сїевану, жари ѓа којривом, ђрља којривом своје руке и лице.

АНДРИЈА: Ваља се.

ДРАГАН: Ко је Дис?

ЖИВОЈИН: Шта је био по чину?

АНДРИЈА: Песник.

ЖИВОЈИН: Певач? Знао сам много певача? Одакле је родом?

АНДРИЈА: Из Заблаћа. Код Зајечара. Био је учитељ у селу Прилике. После је дошао у Београд. Радио је као писар на царинарници.

СТЕВАН: Знао си га из Београда?

АНДРИЈА: Не. Упознао сам га у Паризу, пре две године. Стидљив, утучен човек, мршав, огромних ужарених очију. Онде је писао последње песме. “Међу својима”. Бојао се да ће их изгубити, да ће нестати, као све што ће нестати, у овом покољу. Заклео сам му се да ћу их научити напамет и запамтити. Због тога сваке ноћи., као неку молитву, мрмљам његове стихове.

СТЕВАН: Видиш, није нестало.

ДРАГАН: Шта је било с њим?

АНДРИЈА: Утопио се. Били смо заједно на броду “Италија”. Немци торпедовали брод. Ја сам испливао. Шест сати у води! Он се утопио. Господе! А његова прва збирка песама се звала “Утопљене душе”.

ЖИВОЈИН: Бог му дао покој души. Децо, пођите са мном. Само тихо, да не пробудимо капетана.

Пођу за њим. Аца Нос њодигне тешку главу, осврне се око себе, зури у зделу са ускршњим јајима, узме једно јаје, дубоко уздахне, суза му се кокљља низ необријано лице, обрише је тврдим дланом.

АЦА НОС: Мајко, мајчице моја.

III.3. “Ничја” земља

У рову, на српској ивици “ничје” земље: Живојин, Андрија, Сићеван, Драган и још неколико војника, међу њима Трубач. Зуре у њри-виђење на хоризонту.

Плаво ноћно и прво румено јушарње небо. Силуета цркве. Народ у њходу око цркве. Бруј звона сложен у Симфонију.

III.4. Бугарска земуница

Кайетан Јордан, њоручник Желев, Соњир. Шњиљлиц у кавезу, цвр-куће као никад. Посилни Крњто дели официрима обојена ускршња јаја.

КРСТО (Присњаву)

Знате ли, господине поручниче, зашто се фарбају јаја? То је још од времена када је Син Божји живео међу људима. Једном су га јурили Чивути да га ухвате, и таман да га шчепају кад пред њих иступе неке жене са пуним крилима обојених јаја. Тад гониоци стану да погледају, а Исус умакне...

ЖЕЛЕВ: Фарбају ли и Срби јаја за Ускрс?

КРСТО: (Шњањњом)

Христос воскресе, господине капетане. Људи, пођите, да видите.

ЈОРДАН: Ваистину воскресе! Господо официри, срећан вам Ускрс! Живео цар! Живела Бугарска! За победу!

- ЖЕЛЕВ: На жалост, многи неће васкрснути. Ни он.
- СОТИР: Ко?
- ЖЕЛЕВ: Димчо Дебеланов.
- ЈОРДАН: Не почињите опет, поручниче! Одговорите на здравицу.
- ПРИСТАВ: Живела Бугарска!
- ЖЕЛЕВ: Ваистину воскресе!
- КРСТО: Молим вас, пођите, господо. Небо гори.
- Официри: Желев и Соџир пођу за Крсџом.*

II.5. “Ничја” земља

У рову, са буђарске ивице “ничје” земље: Крсџо, каџеџан Јордан, џоручник Желев, Соџир, још неколико буђарских војника и Трубач. Гледају исџи џризор – сновиђење, као и Срби из своџ рова. Силуетџа цркве, народ у ускршњем оџходу око цркве. Бруџ звона. Ускршња Симфониџа. Две војске, једна насџрам друђе, џодједнако задивљени џризором на хоризонџу.

Живоџин излази из рова –узалуд џа џоручник Сџеван задржава. Са друђе сџране, из рова излази џосилни Крсџо. Два сџарца се сређу на “ничјоџ” земљи.

ЖИВОЈИН: Христос воскресе, домађине.

КРСТО: Ваистину воскресе, братко.

Куцају се јајима. Обојџца радосно машу својима и неџриџаџељскоџ војсци да изиђу из ровова и честџиџају једни друђима Васкрс.

КРСТО: Срби, сређан вам Васкрс!

ЖИВОЈИН: Бугари, Христос воскресе!

КРСТО: *(Србима)*

Људи, изиђите, дођите, слободно.

ЖИВОЈИН: *(Зађрли Крсџа. Буђарина)*

Васкрс је, Велик дан, највеђи. Празник.

Зађрљени сџарци џевају Васкршњу џесму, у сџвари, џридруђују се великом хору коџи бруџи са нејбеса.

Војници излазе из ровова, куцају се јајима, честџиџају, џрле. Служи ко кођа, иџа има.

Из буџарског рова излази Соџир. Горосџас се љуља, ѝрилази Живојину.

СОТИР: Чича, познајеш ли ти капетана Аџу Огњановића Носоњу из Чачка?

ЖИВОЈИН: Господин Аџу? Знам га.

СОТИР: *(Даје Живојину ѝаклу циџареѝа)*
Иди, зови га, нек дође.

ЖИВОЈИН: Шта да кажем? Ко га зове?

СОТИР: Бугарски царски поручник Сотир Славејков! Носилац ордена Цара Бориса.

ЖИВОЈИН: Спава, не смем да га будим.

СОТИР: Немој ја да дођем да га будим.

ЖИВОЈИН: Бојим се не бисте смели тако у српску земуницу.

СОТИР: Само ми покажи пут.
(Полази)

КРСТО *(Живојину)*
Иди, зови тог капетана. Овај наш је луд. Упропастиће нам свима Васкрс.
(Соџиру, умирујући џа)
Сад ће, сад ће...

Из срѝског рова излази Аџа Нос, са ѝрубейѝином и боџом коњака коју сѝавља у унуѝрашњи џей койорана. Узалуд џа заусѝављају Андрија и Сѝеван. Аџа Нос шчейа ѝосилноџ Крсѝу за уска рамена, ѝодиџне џа са земље.

АџА НОС: Стари, хајде, нађи дер ми поручника Сотира.

Крсѝо, не би ли смирио Аџу Носа, даје му шарено јаје. То исѝо ѝокушава и Живојин са Соџиром.

СОТИР: *(Исѝуѝи, исѝрси се)*
Царски бугарски поручник Сотир Славејков, носилац ордена Цара Бориса, једанаест рана и пола кила гвожђурије свуда по телу.

АџА НОС: Ражаловани капетан српске краљевске коњице – Александар Аџа Огњановић, звани Сирано, из Чачка. Извините, господине царски поручниче, али ја из принципа никад не разговарам са официром нижег ранга, а, видите, волео бих с вама да разговарам. Због тога вас поручниче, ево, унапређујем у чин капетана.

СОТИР: Не морате, капетане. Српски капетан одговара по чину потпоручнику царске бугарске армије. Ја вас унапређујем – у чин поручника.

Не знају шта да раде са ускршњим јајима, преврћу их у ручердама.

ЖИВОЈИН: Куцајте се, госин Ацо. Празник је. Оставите кавгу за сутра.

КРСТО: Приђите му, господине поручниче. Ви сте ипак нижи по чину, али бугарски официр је – господин.

Аца Нос и Сошир, ситоје један насрам другоз, зледају у ускршња јаја, одложе их код посилних Крсти и Живојина. Аца скине шайку, остиане золозлав. Сошир схвати његову намеру, скине и он шайку. Узму расиојање. Хоће ли се сударити злавом о злаву?

АЦА НОС: Друкчије ћемо се нас двојица куцати.

Прирчи им Крсти, са војничком чушуром, нуди их ракијом, да одложе судар лудим злавама, који би, може бити, покварио радост празника.

КРСТО: Прво попијте, наздравите, господине поручниче. Ваља се.

СОТИР: *(Прихвати буклију, омирише, нуди је Аци Носу)*
Прво ви, да осетите шта је бугарска ракија – пре него што вам разбијем главу.

АЦА НОС: *(Вади из копорана њоску француског коњака)*
Брља! Извините, лажни капетане, ја од неког времена претежно преферирам француски коњак. У недостатку праве српске препеченице...
(Нуди Сошира)
Пре него што вам не разбијем ту вашу тинтару.
(Крсти)
Еј, стари, пронађи дер тамо неку кофу, да после прикупиш оно сплачине што претекне од господиновог мозга.

Церекају се, обојица, ију, великим, дубоким зумљајима. Аца Нос – ракију из чушуре, Сошир – коњак из боце. Задовољни су укусом ића.

АЦА НОС: Богами, добра, јака... Скоро као моја пожегача.
(Брише уста, вратио би чуштуру Крсти, али одвали још један зумљај)

- СОТИР: Задржите чутуру. Требаће вам ракија, одлична за облоге и убоје, идеална за чворуге.
(*Враћа Аци боцу, коју је испио до последње капи, изврне испочену боцу на трлић. Смеје се*)
Воп, воп, le biene... Мерси, мје.
- АЦА НОС: Нема наша.
(*Да не остiане дужан, нагне и испије чутуру, изврне је наојако*)
Убаво, убаво...
(*Враћа чутуру, подригне. Крстио се поведе као да га ће трунуо снажан вешар*)
- КРСТО: (*Живојину*)
Где му стаде? Попи целу чутуру. Ништа не остаде за нас двојицу, пријатељу.
- ЖИВОЈИН   Нису ни нама чупава уста.
(*Извади своју чутуру, нуди Крстиу*)
На спасеније.
- КРСТО: (*Прекрсти се*)
Спаси Бог!

III.6. Ровови на ивици “ничје” земље, српски и бугарски

Симулијано. У рововима су каиџани Стојановић и Јордан. Поред њих официри: Стојан, Андрија и Желев.

У исто време звоне пољски телефони у оба рова.

СТОЈАНОВИЋ: Да... Капетан Стојановић, командир треће јуришне чете... Чујем вас, господине пуковниче... Не знам како се то догодило. Покушаћу да сазнам... На ничијој земљи, између ровова... Разумем. Предузећу све што могу.
(*Сисути слушалицу*)
Комадант дивизије.

ЈОРДАН: Разумем! Наредићу да се повуку... Хоће ли послушати наредбу? Хоће!

- СТОЈАНОВИЋ: *(Андрији)*
 Морамо да их скупимо и вратимо. Поручнице Гавриловићу, наредите трубачу да свира збор!
- АНДРИЈА: *(У сџаву мирно)*
 Господине капетане, Ускрс...
- СТОЈАНОВИЋ: *(Дрекне из све снаге)*
 Збор!
- ЈОРДАН: *(Желеву)*
 Сместа наредите трубачу нек свира повлачење.
- На хоризонџу – ивице рова – појаве се двојица Трубача. Почну да свирају – Збор и Повлачење; Из све снаге, илућа да им поирскају.*

III.6. “Ничја” земља

Помешане, Васкрсом збраџимљене, војске засџану, зледају према Трубачима, поколебани су, збуњани.

Аца Нос и Соџир, један са исијеном чуџуром, друџи са празном боцом коњака. Соџир ипресне боцу о своју золу злаву, боца се расирсне у ипарамџарчад. Аца Нос му ирлиази, брише му крв са разбијеноџ чела.

АЦА НОС: Будало, чувај, бре, ту блесаву бугарску главурду...
 Ја треба да је расцопам.

Војске на “ничјој” земљи као укојани нико да се помери. Трубачи који су до малочас дували наређења, почну да свирају – коло.

Живојин и Крсџо се хваџају за руке, остџали им се војници ипридруже. Официри су згрануџи, ителефони звоне.

Војничко коло на “ничјој” земљи.

КРСТО: Великден.

ЖИВОЈИН: И код нас кажу – Велики дан.

Коло.

III.7. Ровови на ивици “ничје” земље, српски и бугарски

Симулџано. Пољски ителефони звоне. Каџеџани Ситојановић и Јордан на рубу рова. Поред њих су Андрија, Ситојан и Желев.

СТОЈАНОВИЋ: *(У телефонску слушалицу)*

Немојте, немојте... Преклињем вас, господине пуковниче... Лично ћу предузети све мере... Преклињем вас, тамо су ми најбољи људи...

ЈОРДАН: *(У телефонску слушалицу)*

Молим? Не, не! Повући ћу их. Занели су се... Нису моји... Они, они... Срби. Њихов трубач је први почео... Откуд он зна бугарско коло? Па, слична кола, иста, господине пуковниче... Немој те!

СТОЈАНОВИЋ: *(Немоћно сјусити слушалицу. Официрима)*

Они ће да пуцају. Стојане, зовите вашу батерију, објасните им... Не смеју по војци.

Својан врћи ручицу индуктора пољског телефона, пражи везу...

III.8. “Ничја” земља

Војничко коло. Изненада, изнад кола се појави велика усижана кузла, (Као она у првој слици Цвети) лебди изнадњих, у небу, врћи се, злокобно зуји. И ишћи. Гуши Војничко коло.

Војници сјану, зледају у ужарену кузлу. Снажна експлозија!

Војници полегну по земљи, праже заклон, брзо бауљају према својим рововима.

На “ничјој” земљи осјају само Аца Нос и Сошир. Аца брише крв са Сошировог чела.

Посилни, Живојин и Крсто, лежећи, скривени иза шлемова, преклињу их да се склоне од канонаде.

КРСТО: Господине поручниче, лезите...

ЖИВОЈИН: Госин Ацо, госин Ацооо! Шлем! Чувајте нос.

Бадава. Два луда каетана се погледају, поздраве, онда узму мали размак и расјале голим челима један другога, чела да им се расјрсну. Лелујају се после првог судара, поклекну, али осјану на ногама.

Ушом кресне једна гранаја... разнесе их, обојицу.

 III.9. “Ничја” земља.

Пошћо се поодишну прашина и мрак од дејонације. Заједничка хумка у којој су покојани Аца Нос и Сошир, боље рећи оно што је остало од њихових телеса које је разнела транаја.

Свешћеник (Пој Глиша или Пој Гризор, свеједно) чийа ојело над заједничком раком два луда кайејана. Поред хумке су само два ситарца – Живојин и Крсто.

ЖИВОЈИН: Не бих волео да ме сахране овако... У нигдини. Као да никад ниси ни живео. Како се зове твоје село?

КРСТО: Црна Бара. Имамо лепо гробље. На брду.

ЖИВОЈИН: Паз', богати. Кажеш Црна Бара? А ја сам из Црљенца, тамо, код Петровца на Млави, ако си чуо, заветина Мала Госпојина. Само, није црн Црљенац, откуд црн?! Цео у јорговану!

КРСТА: Црна су, али лепа наша села...

Набрајају, симуљано, сваки за себе, чежњиво, називе српских и буџарских села, иланки и градова.

ЖИВОЈИН Батуша, Калиште, Доброселица, Кадина Лука, Крупањ... одатле је наш капетан... Бели Поток, Чешљева Бара, Трњане, Кучево... тамо имамо кумове – Марјановиће, Лозовик, Липе, Пожега, а господин Аца је био из Чачка, Бог да му души прости... Ниш, Лесковац... Па и Београд... Никад нисам био у Београду...

КРСТО: Ујчевина, мати моја је из Орехово... Хвојна, Павелско, Јаворово, Бургас... Тополово, Казанек, Пловдив, Катунца, Богданци, Червен, Дупница, Малево, Чепеларе, Софија...

Сцени можда могу да се придруже и други војници, Срби и Буџари – главе им вине из ровова, свако да каже име свој родној месци.

ПЕСМА-РЕКВИЈЕМ ЗА ДВА ЛУДА КАПЕТАНА

(Ојора војничка балада, у духу Брехинове поезије. Тексти накнадно)

IV ПОНЕДЕЉАК

Кратак садржај

Војске се повукле у земунице. Поново су црви. Ко је први зађао? Ко је убио Ацу Носа? Ко Сошира Славејкова? Чија зранатиа? Бузгарски мерзер? Српска артиљерија?

У српској земуници: Ситојановић даје наредбу – уништишии мерзер! Ноћас! Припреме за напад, ноћни пренад добровољаца јуришника, камама и бомбама. Погибија наредника Драгана.

У бузгарској земуници: састављање извешијаја команди дивизије о погибији поручника Сошира Славејкова, раиног хероја, носиоца високог царског одликовања.

Уништиење мерзера и бузгарске посаде. Покољ. Повраћак преживелих бомбаша у српску земуницу.

Пијећа. “Наредник Драган виси на жици.” Како се звала Драганова сесира? Живојин набраја српска женска имена. Мајке, нане, сесире, веренице, девојке... Стери Крсто набраја бузгарска женска имена... – Последње привиђење на “ничјој” земљи – сан о завичају. Живојин и Крсто – набрајају женска имена из завичаја.

* * *

IV.1. Српска и бугарска земуница

Симултано. Исћа ишина – шешка, зусћа, болна, дуза – приишнула обе земунице. Болна, дубока поишииеност и деиресија после минулог празника и артиљеријске канонаде по војничком колу и смрти два луда каиетана.

Једнако свејло – сиво, прлаво, пейеласко. Над земуницама широк хоризонт, испражњен, боје рђе.

Чују се само размакнута прзаја са цирире. После дуге, дуге паузе чује се како Андрија муца Дисове стихове – оне последње које је написао, исцедио из себе разочарани песник. Желев говори стихове Ивана Вазева из песме “В окоја”. (Обичне речи, стихови које данас боље разумемо него икад).

АНДРИЈА: “Што је најцрње за овај мах,
То је, што немам нимало моћи.
Тол’ко сам мали, да ме је страх:
Живим сарањен као у ноћи.”

ЖЕЛЕВ: “К’рвавјат бој престана,
мрак т ношчни приближи.
Паднал Б’лгарин б окопа
там до Србина лежи.

Един други се убили:
куршум шчику дал ответ.
Гаснат сили, скоро двама
шче оставјат белиј свјат.”

IV.2. Српска земуница

У земуници сви, свако са својом мисли. Кајетан Симојановић прекине ћуињу, усїане... Сви погледају према њему.

СТОЈАНОВИЋ: (*Симојану, њихо*)
Ноћас.
(*Гласно*)
Господо, ноћас!

СТОЈАН: Али, господине капетане...

СТОЈАНОВИЋ: Ноћас! Стеване, све оно јуче... оно је био само сан.
Фатаморгане...

ЖИВОЈИН: Откуд сан? Ускрс! Грлили смо се са њима, куцали јајима. Играло и коло, гос’н капетане. Очију ми. Ви нисте били, питајте оне који су били. Андрија, реци му.

АНДРИЈА: Сан.

ЖИВОЈИН: Драгане, сине! Реци им.
(*Симојановићу*)
Питајте поп Глишу.

СТОЈАНОВИЋ: Ја сам молио, преклињао пуковника да се наша артиљерија уздржи. Они су први пуцали.

СТОЈАН: Откуд сте сигурни да су баш они први почели?

- СТОЈАНОВИЋ: Познао бих тај мерзер међу хиљаду топова. Три месеца га слушам и трпим. Неће дуго, још ноћас.
- АНДРИЈА: Ова тишина је неподношљива. Дуги минут ћутања за капетана Ацу Огњеновића.
- СТОЈАНОВИЋ: Нећете ли нам рећи, господине поручниче, да га је разнела наша граната?
- АНДРИЈА: Разнела га граната.
- СТОЈАНОВИЋ: *(Први њуј се исцвински изнервира, виче)*
Мислите да је мени до рата? Доста ми је. Хоћу кући!
- СТОЈАН: Кући, кући! Јесте – кући! Требало је да их чујете, господине капетане. Сви бисмо кући. И ми и они. Дозивали су свако своје село, своје место, варошицу. Лугавчина, Смедерево, Црна Бара, Црљенац, Уб, Мало Орашје, Прељина, Црквине... Одакле сте ви родом, господине капетане?
- СТОЈАНОВИЋ: Крупањ. И родом и службом. Даће Бог и – гробом.
- АНДРИЈА: А Аца Нос неће у Чачак.
- СТОЈАНОВИЋ: Уосталом, мене уопште не интересује ко је први почео. Хоћу кући! Јасно, као сунце! Србија је тамо... Београд... Крупањ...
(Показује руком њравац)
А они се испречили, стоје испред нас, месецима годинама...
- АНДРИЈА: Ни Бугари нису на својој земљи. “Живи сарањени, као у ноћи...” У истој, заједничкој гробници, ми и они. Сви под истом хумком, помешаних костију, без крста... Као Аца Нос и онај њихов луди капетан. На туђој, ничјој земљи. И сами ничији...
- СТОЈАНОВИЋ: Не почињите опет, Андрија. Стеване, чули сте? Ноћас! Што пре успоставите везу са командом батерије. Разговарао сам лично са пуковником.
- АНДРИЈА: Оним што је наредио да артиљерија туче по војсци која игра коло?
- СТОЈАНОВИЋ: Они су први почели? Зар мислите да бисмо ми тукли по нашој војсци?

АНДРИЈА   Али, ви сте пре свега учитељ, господине Стојановићу. Како бисте вашим ђацима објаснили овај случај, овај Васкрс? Антички случај. Срби и Бугари као Грци и Тебанци. Фатаморгана? Војници две војске се мире, а њихове команде, у глас, наређују: Атриљерија, пали! Агоњ! Учитељу, шта ћете рећи вашим ђацима, деци?

СТОЈАНОВИЋ: Ја нисам ни Есхил ни Софкле, Андрија.

(Прасне)

Ама, ко си ти да мене испитујеш? Надзорник? Учитељев учитељ?

(Поћући, размисли, одлучно наређује Андрији)

Господине поручнике, прикупите целу чету, припремите људе за ноћашњи препад. Диспозиције су вам познате; сами сте учествовали у тактичкој разради ове акције. Под заштитом артиљерије, кришом ћемо се привући непријатељским рововима, покидати жичане препреке, а онда, с помоћу Божјом... Бомбама и бајонетима! Нека обаве све припреме. Платнене назувке, обојке преко цокула, морамо бити тихи. Од оружја – само каме... И по шест бомби... Очекујем од вас да ћете умети да међу јуришнике повратите снажан борбени мотив и пун осећај велике одговорности за успех нашег ноћног препада. Мало су се опустили, разнежили... Јесте, мораће ноћас да разнесу и покољу оне са којима су јуче, како ми кажете, играли коло, делили дуван, и пили ракију из исте чутуре... Не сумњам, умећете ви то, господине поручнике.

АНДРИЈА: *(После малоḡ колебања)*

Разумем, господине капетане! Надам се да ваше наређење значи и то да ми поверавате пуно поверење да сам ноћас руководим овом акцијом.

СТОЈАНОВИЋ: О томе касније. На извршење! Премда не саветујем, можете им, дабоме, декламовати и поезију. Само, немојте тог Диса. Боље ће бити нешто од Буре Јакшића. “И овај камен земље Србије...” Знате ли можда “Срђу Злопоглеђу”, Филиповића? То није по вашем укусу? Најбоље ће бити ипак нешто из народне поезије, из Косовског циклуса... Нисте, не дао Бог, заборавили.

Поручник Андрија салутира, излази из земунице. Наредник Драган, разгољен до појаса, умива се. Живојин му полива. Стиван узима са узглавља неку Драганову књиџу.

СТЕВАН: Шта читате? “Злочин и казна”? Ви сте ђак?

ДРАГАН: Студент... Права.

СТЕВАН: Јесу ли вас одредили или сте и ви добровољно дошли?

ДРАГАН: Колико нас год има, сви смо се добровољно пријавили... Нас сто осамдесет. Претходно смо били на курсу. Већ смо четири месеца овде. На леђима јежа.

(Живојину)

Додај ми то.

Живојин му додаје бочицу колоњске воде, помирише, изгледа као да му се не свиђа мноџо мирис.

ЖИВОЈИН: Наш Драган се пред сваку акцију купа. Као да иде код доктора. Или у прошевину... Купа се и намирише!

(Помирише бочицу са колоњаском водом)

Хм, цвеће и није цвеће... На шта вама мирише?

ДРАГАН: Могли би ме ранити... Хм! Намирисани леш.

СТОЈАНОВИЋ: *(Дрекне)*

Драгане!

ДРАГАН: *(Стиване у стив “мирно”)*

Изволите, господине капетане.

СТОЈАНОВИЋ: Глупа шала. Одвратна! То вама не приличи. Он, поручник Гавриловић то може, циник, блазиран човек, размажен, али ви... Ти, ти не смеш!

(Застиване, смишља како би га још прекорио)

Ноћас нећете с нама! Још нешто, не дозвољавам никакву расправу пред војницима. Остав! Ти си од данас на осутству. Разумеш?

ДРАГАН: *(Ојушићен, ведар)*

Не разумем, господине капетане.

СТОЈАНОВИЋ: *(Благо покушава да ублажи напетост)*

Тако напарфемисан, као нека солунска фукса – Бугари би нас нањушили на километар. Запамтите, господо, смрад је војнички мирис. А даме највише воле тај парфем.

(Симојану)

Знате ли зашто сам га послао међу војнике? Не да он њих поучи и охрабри... Не, не треба то њима... Него да они поуче и охрабре њега. Знам ја такве као што је поручник Андрија, њима је лакше да погину него да се боре. Разумеју се у смрт, али не у живот. Трпи! Стисни зубе. Гутај. Издржи, бура-зери! И бол, и срам! Драгане, кад завршиш тоалету, погледај шта ради поручник. Помози му, ако треба.

Драган њере зубе, усџа су му њуна њене, смеје се. Живорад се згражава.

ЖИВОРАД: (Стевану)

Ја не бих да ми се плати. Ух! Сапун.

Драган исџере усџа, обуће коџоран на џоло џело, џође из земунице. Симојан је на џосџељи, узима са Андријиноџ лежаја цџиру, даје је Драгану.

СТОЈАН:

Понеси, можда ће му требати. Андра зна француски, али можда не уме да држи говоре... Али уме да говори цитром.

Стеван узме са лежаја једну укорицену свеску – Драганов Дневник.

(Раџни Дневник наредника Драгана Сџасића смо већ видели, у једној од њрвих сџена у буџарској земуници, налазио се у војничком ковчеџу џоручника Желева. Дабоме, овај асинхронџиџи џреба схваџиџи мџџафорично, као џредосећај смрџи, знак о џомешаним, и униџиџеним, временима; никако џа не џреба џравдаџи и џосебно обџаџњаваџи. Нек осџане мала заџонџџка, “намерна” џрешка)

СТОЈАНОВИЋ: Сваке вечери пише Дневник. Понекад пожелим да ми прочита, али се, искрено да вам кажем, плашим. Једино сам сигуран да пише истину. Кад се све ово једном сврши, даће Бог, стараћу се да што пре све заборавим.

СТЕВАН:

Интересује ме, господине капетане, који су вас разлочи руководили да се пријавите добровољно за командира јуришне чете?

СТОЈАНОВИЋ: Посматрао сам своје војнике, па сам исто питање постављао самом себи... Ви свакако знате да су војници јуришне чете већином људи нежењени и добровољци. Међу њима има доста и таквих за којима нема ничије око да засузи. Они се могу

поделити у три групе. Једни сматрају рат као неко животно опредељење, нужду. Сељак, на пример, оре, сеје њиву, гази блато – наиђе град, цео му усев потуче. Он не ропће. Тако је морало бити. Судбина! Смрти нема без суђеног дана... А има их, приличан број, који рат сматрају за своју дужност. А дужност је високо етичка појава, којом је прожета велика већина нашег народа. То је присна увиђавност једног члана према другом, или према друштвеној заједници. И зато ја сматрам да је погрешно мишљење многих који верују да смо ми по рођењу ратнички народ. Није истина! Они извршују само свесно примљену обавезу, да бране своју заједницу, отаџбину. Ван тога, они не желе да се туку ни са ким. Код многих овај појам није јасно изражен. Они магловито предосећају да тако треба да буде. Има их и који су спремни да се свесно жртвују. Такав је наш Драган. Дошло је наређење да се упути у Француску, где треба да заврши школу. Ја сам хтео да га разрешим. Потписао сам. Ни да чује... Чули сте малочас, наредио сам му, а знам – неће ме послушати. Питам ја вас: смем ли да га одвраћам? И да ми је рођени син – смем ли да га одвраћам? Размислите.

(Живојину)

Донеси вечеру. Хоћете једну ракију? За покој душе капетана Александра Огњеновића.

Одјију први зумљај за јокој душе Аци Носу, јојију. Стојановић наставаља – преузетју из изворника, "Српске трилогије". Овај део из "Трилогије" се често цитира, ја га нисмо ни ми изоставили.

СТОЈАНОВИЋ: У трећој групи су они за које бих могао рећи да су авантуристи. Ако је војник, мисли да ће са овога места најлакше доћи до пљачке. Ако је официр, за њега постоји само фронт и варијете. Средину не подноси. Са положаја одлазе право у Солун, не трезне се по неколико дана. Направе масу скандала и враћају се право у земуну, као да је ту њихова права и једина кућа. Као кад весели људи промене локал. Они који преживе, за време мира не успевају... Изгубе се. Гоњени унутарњим немиром лаћају се разних послова. Најзад, сломљени годинама, тону ли свакидашњи живот као цандрљиви старци.

СТОЈАН: Мислите ли да би тако било и са нашим покојним Сираном?

СТОЈАНОВИЋ: Не! Њему је суђена гора судбина. Огњеновић је сасвим посебан случај. Он је био један од најспособнијих официра, четврти у рангу! Ордонанс, и пајташ, Његовог краљевског височанства, несрећног принца Ђорђа. Можда га је баш то коштало каријере.

(Осврне се, осмочири да их неко не чује. Поверљиво)

Вама могу рећи... Александар ми је причао једне ноћи. Исто овако смо били сами... Са ракијом. Одредили су га да буде апсанција у Солуну, да командује стражом. Дабоме, одбио је. Онда је све почело.

СТОЈАН: А завршило? У плиткој безименој раки... У Могленском камењару. У мртвачком загрљају са бугарским официром.

СТОЈАНОВИЋ: *(Живојину)*

Шта би с вечером? Хајде, позови Драгана и поручника Гавриловића, нек пожуре.

Живојин скида врео лонац са пећи, брише руке. Излази из земунице.

СТОЈАН:

Поделисџе добровољце, а како је са осталима?

СТОЈАНОВИЋ: Исте групе, са додатком још две. Прва... Односно четврта... Они који немају куд. Хоће, неће, мора. Врше свој посао, иначе ће бити кажњени. Лежу на руду. Иначе, преки суд, казна... Они сањаре о својој кући и чезну за животом. Сматрају за највећу добит, ако их лако ране, те се дочепају позадине. Ипак стижу пред жицу. Таквих је сигурно највећи број. Пети? Цвећке позадине. Забушанти. Срећом њихов број није велики... У забушантску групу долазе они способни, који сада маневрују по Француској, Италији, Швајцарској... Дабоме, наш Андрија није такав. Напротив, он је заиста изузетак... Незгодан човек, али – човек. Верујте ми да имам пуно поверење у њега. Једино њему бих смео да поверим чету са којом сам ратовао све ово време. Као некад хајдуци.

Хм, забушанти, хоштаплери. Њима ништа није

свето. Ни окупирана отаџбина, ни поробљена породица. Немају ни части, ни поноса, ни свести... Али они ће у мирној земљи водити прву реч... Видећете. Нажалост, тако је...

Ойворена враџа земунице, у раму враџа сџоји Живојин. Иза његових леђа, сџоља, чује се цџџира, џознаџи моџив омиљене џесме “Ој, Мораво, моје село равно...” И бруј џласова војника. Певају.

ЖИВОЈИН: Звао сам их, господине капетане. Неће. Кажу да нису гладни.

СТОЈАНОВИЋ” Шта раде?

ЖИВОЈИН: Певају.

Песма “Ој, Мораво...”, бруј џласова. Цџџира.

IV.3. Бугарска земуница

У земуницу сџџџе Војник-куруир, из Главноџ иџџаба буџарске армије, салуџџира. Дочекује џа џреџлашени кайеџџан Јордан сџџреџеџи од садрџаја џоруке. Збоџ свеџа иџџо се доџодило на Ускрс мораџе на раџорџџ. Или можда чак и џред Војни суд? У земуници су, осим њеџа, још и Крсџџо, џоручник Желев и један Војник-бриџач, коџи џџаман иџџа Јордана, иџџуџује му бркове, џо ондашњој офџџирској моди.

КУРИР: За господина капетана Јордан Младенова. Из Главног штаба.

Јордан усџџаје из сџџолице, брише се, закоџчава раздрљени коџоран, дрхџџавим рукама џрџхвџџа џџсмо. Журно чџџџа. Размисли, и разведри се, очџџледно је да садрџај џоруке из Главноџ иџџаба није оџасан.

ЈОРДАН: (Војнику-куруиру)
Сачекајте, војниче. Добићете одговор за пола сата.
(Крсџџи)
Постарај се око њега, послужи момка, уморан је.

Крсџџо нуди Курира зделом са ускршњим јајима, кайеџџан Јордан одџурне чинију, јаја се џросџу џо џоду земунице.

ЈОРДАН: Доста је било циркуса. Ускрс је завршен!

КРСТО: Васкрс се слави три дана.

ЈОРДАН: Доста је било. И превише! Славићемо, кад победимо – три недеље, три месеца...

- ЖЕЛЕВ: Хоћемо ли ишта друго радити, осим што ћемо славити?
- КУРИР: Господин пуковник Јаворов је рекао да је хитно.
- ЈОРДАН: Младићу, сачекајте ви напољу. Зачас ћемо, господин Желев и ја, саставити тај извештај.
(Војнику-бријачу)
Хајде и ти, готово је.
(Насмеје се)
Удесио си ме, смео бих да се појавим на рапорту и самом генералу.

Крсто, Војник-курир и Војник-бријач, пошто, криомице од Јордана, ипак, узме ошкочкљало јаје, изалазе из земунице.

Остају сами Јордан и Желев. Јордан њушка писмо поручнику.

- ЈОРДАН: Нешто за вас. Из Прес-бироа Главног штаба. Тражи се високи стил.
(Док Желев чита писмо)
Ја сам глупи официр-трупаш, крњег носа, коцкасте главе... О, колико је само вицева и спрдачина састављено на наш рачун, више него о Баја Џори. Умем ја, и са војницима, и са теглећом марвом, са хаубицама, топовима, али, признајем вам, на перу сам невешт...
(Одлично расположен, смеје се)
Мени је и љубавна писма мојој покојној жени писао писар... Служио је код мене, одавно, још за турских ратова, један врло паметан момак. Из Видина, Петко се звао. Што је тај је умео да пише, да накити, милина слушати... Верујте, да је дуже поживео, испао би бољи песник и од тог нашег Димча Дебеланова... Него, обесио се! Онако, из чистог мира... Ех, да ми је он сад овде... Ништа, умећете ви то, још боље...

ЖЕЛЕВ: Извештај се ипак тражи од вас.

ЈОРДАН: Потписаћу, потписаћу... Не бих то ни по коју цену пропустио, тај документ... Са мојим потписом!... Иде директно у историју! Нашем драгом другу, покојном поручнику Сотире Славејкову, као носиоцу ордена Цара Бориса припада право на службени некролог у Дневном извештају Врховне команде. То је прописано царским Указом о одликовањима. Мало је оних који су заслужили Орден

Цара Бориса. Ето, нас двојица се можемо похвалити да смо ратовали заједно са Сотиром; шта више, да смо били сведоци његове јуначке погибије... А ја чак и да сам му био непосредни претпостављени!

ЖЕЛЕВ: *(Враћа Јордану њисмо)*

Па напишите све то. И потпишите. Ја ћу Сотира памтити онакав какав је био.

ЈОРДАН:

Не! Ви ћете то натолковати! Ви сте писменији и вештији. Узград, вас је Сотир, мада не знам због чега, много више волео и ценио; били сте, чинило ми се, скоро пријатељи. Ја сам се с њим чешће свађао, једанпут сам га чак и казнио... А потпишаћу, са великим задовољством.

(Враћа Желеву коверат из Главног шtabа)

Пазите, Желев, кроз неки дан читаћемо ваше сочињеније у свим бугарским новинама.

ЖЕЛЕВ:

Смем ли написати истину? Пуну истину?

ЈОРДАН:

Него шта друго?! Бугарски официр не сме да лаже. Мислите да бих ја потписао неку лагарију?

ЖЕЛЕВ:

Да је поручник Сотир Славејков, носилац царског ордена Цара Бориса погинуо на Ускрс Девесто осамнаесте – пијан као ђускија, у загрљају са још једним пијаним лудаком... Српским капетаном!... Од исте гранате, коју је, лако може бити, гранатирала артиљерија дивизиона у коме је и он сам служио, гађајући коло бугарских и српских војника!?

Јордан се ојасао, исјрсио, болесно му сијају очи. Говори кроз зубе, сикће, претрпећи Желеву, машући се и револвера.

ЈОРДАН:

Смрт поручника Славејкова мора да буде достојна чина и ордена који је носио! Какав сте ви то човек, Желев!? Ви бисте пристали да ваш пријатељ буде проклет!? Да га памте као пијану хуљу и проби-света? И то кога? Носиоца Ордена Цара Бориса?! Пишите! Брзо. Имате пет минута. Главни штаб чека извештај.

Желев зажмури, размишља, онда брзо њише. Јордан стијоји њоред кавеза са шtabилицом.

ЈОРДАН: И не заборавите, поручниче, да ме потсетите. Треба да тражимо попуњу. Трубача! Остали смо без трубача. Тражите новог. А стари неће морати на војни суд, ја сам му пресудио. Никад више тај неће дувати у трубу... Заркао сам му трубу до гркљана, скупљали су му зубе као зрневље кукуруза...

ЖЕЛЕВ: *(Завршавајући њисмо)*
Поносите се тиме, капетане?

ЈОРДАН: Готово?

Желев њружа каџеџану извешџај о Соџировој смрџи. Јордан брзо чџџа, џреко лица му се разлива осмех великоџ задовољсџџа.

ЈОРДАН: Честитам, господине поручниче. Баш песнички! Ово не би боље умео да напише ни онај мој писар из Видина! Просто да човек пожели да погине... али да ви напишете како је било. Ја то никад не бих умео.

(Поџџисује извешџај)

Али умем ја на други начин.

(Дрекне)

Почасна паљба из свих артиљеријских цеви четвртог дивизиона Друге брдске артиљеријске бригаде – у славу, за вечни помен на јуначку погибију хероја славне царске бугарске армије Славејков Сотира, носиоца царског ордена Цара Бориса. Агоњ!

IV.4. Српска земуница

Снажна ексџлозија. Кад се разамну дим и џрашина од ексџлозије... У земуници су Сїојановић, Сџеван, Андрија и Живоџн.

СТОЈАНОВИЋ: Концерт почиње! Чујете? Мерзер! Хајде, хајде, груни још једном, пред главу ти... Господо, сад можемо на посао. Нек се они истутње.

(Сџевану)

Чим престану, нека други део концерта прихвати наша артиљерија. Нама остаје финале, крешчендо, у бугарским рововима. Бомбама и ножевима!

(Сїојановић назува џреко цокула џлаџнене на џлавке. Сїојану)

Да се не чује, и да се не би клизали.
*(Поручнику Андрији који ипак ње назува одбојке
 преко цокула)*

Поручниче, ви нећете ноћас с нама.

АНДРИЈА: *(Насиавља да се сирема)*

Капетане, не смете ме доводити у глупу, непријатну ситуацију. Ја сам, до малочас, припремао војнике за препад. На шта би то личило да изостанем?

СТОЈАНОВИЋ: Ако се, не дај Боже не вратим, коме да поверим чету? Андрија, у вас једино могу бити сигуран. И пуковник се сложио, не можемо обојица. Велики су нам губици, растур. Остали смо без официра. Лепо ноћас, Драган и ти, распалите једну партију таблица до сто један, чим завршите – ето нас.

(Драган ипак ње, назува обојке на цокуле. Стојановић му ириђе, одвија му назувке)

Хајде, соколе, иди, позови војнике.

Драган излази.

СТОЈАНОВИЋ: *(Својану)*

Од вас све зависи. Ми ћемо им се дошуњати, бацити бомбе у ров, поклаћемо... Али, да ли ћемо се вратити, то зависи од вас... Чим чујете прву нашу бомбу...

У земуницу руйи зруја бомбаша, са Драганом.

СТОЈАНОВИЋ: Јесу ли сви ту?

ДРАГАН: Сви су.

СТОЈАНОВИЋ *(Пољедом изврши смотру својих војника)*

Поручник вам је рекао, наређење је да ноћас разнесемо оне гњиде прекопута. Они су први почели, њихова артиљерија је тукла по колу, убила нам капетана Ацу Носа... Хоћемо да га осветимо?

ВОЈНИЦИ: *(У злас)*

Хоћемо, господине капетане!

СТОЈАНОВИЋ: Морамо преко жице, пузећи, да се зарејемо у њихове ровове! Тамо, у правцу Сиве стене, иза ње су укопани њихови топови. Према аеропланским снимцима, стена се пружа у дубину десет до петнаест метара, иза ње се налазе два топовска оруђа. И тај јебени мерзер пичка му материна! Месецима

нас туку. Артиљерија ништа не може... Али, може бомба, може нож...

(Сїојановић оїасује неколико бомби, брише каму)

Иако смо добровољци, ја вас не присиљавам... Ако некоме није добро, реците слободно.

ВОЈНИК I: Господине капетане, Трајко је јутрос имао грозницу.

ВОЈНИК II: Није ми ништа, господине капетане.

СТОЈАНОВИЋ: Немој, Трајко, изостани вечерас...

ВОЈНИК II: Хоћу и ја да идем. Ја вас молим господине капетане...

СТОЈАНОВИЋ: Ја те не приморавам, али саветујем...

ВОЈНИК II: Хоћу да идем.

СТОЈАНОВИЋ: Добро, твоја воља.

(Кайеїан ѓримеїи да се и Драѓан ѓриїрема. за јуриши, оїасује бомбу, обува назувке ѓреко цокула. Кайеїан размени ѓоѓлед са Андријом, слеѓне раменима, одусїаје од намере да више одвраћа Драѓана)

Циљ нам је, дакле, да се непријатељ разнесе бомбама, да се привучемо неопозице... Између нас су жичане препреке. Јуришамо по мраку. Петорица треба да улете с ножевима, бајонетима у њихове објавнице. Заклати као пилиће... Да не зину. Ко хоће?

ВОЈНИЦИ: Ја... ја...

СТОЈАНОВИЋ: Кад се повучете... Онда као мачке... Нас двадесет поделићемо се у четири групе...

(Сїевану)

Сад настаје ваш посао. Бићете горе, на објавници. Са командирима батерије држите отворену везу. А кад осетите да се враћамо, распалите што брже, што жешће...

СТОЈАН: Како ћу знати у мраку да су се наши вратили?

СТОЈАНОВИЋ: Остављамо вашој процени. Не брините ништа. Кад осетите првог од наших да је пришао жицама, околу њега су и други... Више немам шта да вам кажем... Ко се чува и Бог га чува... Обућа!

(Прегледа како су се бомбаши спремили)
 Од оружја носићете само каме... И по шест бомби... Нечујни као сенке, лаки као срндаћи... Сада је три часа. С помоћу Божјом!
 (Прекрсти се. Онда застане, показује руком правац према северу)
 Знате где је Србија? Тамо. Па, хоћемо ли кући, господо? Хајдемо!

Централна музичка тема. Дискретно се пробација и прекознаје моћив војничке песме "Тамо далеко..."

IV.5. Српски ров, на ивици "ничје" земље

Дейонације. Ракете парају и сијају по небу. У земуницу се враћају бомбаши после препада, један за другим.

У рову их дочекују Стојан, Андрија и Живојин.

СТОЈАН: Јесте ли успели?

СТОЈАНОВИЋ: Готово је. Запамтиће нас дуго.

ВОЈНИК II: Ко? Нема живих.

АНДРИЈА: Шта је са топовима?

СТОЈАНОВИЋ: Не постоје више...

АНДРИЈА: Где је наредник Драган?

ВОЈНИК II: Ваљда ће наићи, био је поред мене.

У ров ускочи још један Војник, здравом руком придржава рањену, сломљену, ошталу.

СТОЈАНОВИЋ: Има ли још кога?

ВОЈНИК I: Нема. Ја сам последњи.

ВОЈНИК II: *(Војнику I)*
 Рука? Срећом лева.

ВОЈНИК I: Јебена срећа, мој Трајко. Ја сам левак.

ЖИВОЈИН: Нема Раденка, ни Стојана...

СТОЈАН: Драган?

ВОЈНИК I: Чини ми се да сам га видео кад се враћао...

ВОЈНИК II: Господине капетане, осам нестало, три рањена...

- СТОЈАН: *(Осмајира дурбином)*
Наредник Драган, ено га... Виси на жици.
- Кайејан Симојановић силази у земуницу, за њим Стеван и Андрија. Кайејан узима мачка у наручје.*
- СТОЈАНОВИЋ: *(Андрији)*
Ето, не да вам се да добијете чету, поручниче.
- АНДРИЈА: Драган?
- СТОЈАНОВИЋ: Шта ћете, ваљда му је било суђено. Е, мој Василије! Одвратио сам га, молио. Био је поносан... Је ли имао кога од породице?
- ЖИВОЈИН: Мајку и сестру.
- СТОЈАНОВИЋ: *(Симојану)*
Ваша улога је завршена.
(Живојину)
Како су се звале?
- ЖИВОЈИН: Мати – Радмила. Сестра – Милица.
- СТОЈАНОВИЋ: Ех, наше јадне матере, наше жене, нане, снаје, сестре...
- Тишина. Живојин најешта слуха, нешто ослушкује. Симојановић га погледа..*
- ЖИВОЈИН: Капетане, чујете ли?
- Кайејан Симојановић, Андрија и Симојан такође ослушкују. Међу њим, нешто се не чује. Гусица, мукла тишина. Следи раменима.*
- ЖИВОЈИН Чујете? Не чује се више. Штиглиц.
- Живојин излази из земунице, ња из рова, на "ничју" земљу.*

IV.6. "Ничја" земља

Хоризонт. Разрована земља, њустиош после бишке.

Наредник Драган на жичаној прејреци, као на обореном, накошеном крсту, разайеј.

Скидања са Крста, оилакивање. Пиета. Ако је наша прича почела на Цвети, Његовим уласком у Јерусалим, Драганова силуеја на обореном крсту нек појсећа на Његово расјеће.

ГЛАС: “И у деветоме сахату повика Исус из гласа говорећи: Елон! Елон! Лама савахтани?, које значи: Боже мој Боже мој! Зашто си ме оставио?”

“А бијаху и жене које гледаху издалека, међу њима бјеше и Марија Магдалина и Марија Јакова малага и Јосије мати, и Соломија. Које идаху за Њим и кад бјеше у Галилеји, и служажу му; и друге многе које бијаху дошле с њим у Јерусалим.”

(Јеванђеље по Марку. 15 – 34,40,41)

По “ничјој” земљи иду Живојин и Крсто и набрајају женска имена. Један српска, други буџарска.

Појављују се три жене у белом, скидају Драџана са жице. Баш као у Марковом “Јеванђељу”.

ЖИВОЈИН: Радмила, Милица, Вида, Добрила, Јаворка, Госпава, Велинка, Олга, Биљана, Боса, Петрија, Ђурђина, Живка, Косара...

КРСТО: Јана, Здравка, Калина, Пенка, Радка, Софка, Блага, Павлина, Митра, Ганка, Петра, Златка, Николина...

Асоцијација на скидање Крстоа са крстоа.

Крај, ако краја има.